

**ФОРМИРАНЕ НА ЕЗИКОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧЕНИЦИ ОТ ВТОРИ
КЛАС ЧРЕЗ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**Красимира Атанасова Димитрова¹, Дияна Сашева Андонова²¹Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас²НБУ „Михаил Лъкатник“, гр. Бургас**FORMING LANGUAGE COMPETENCES OF STUDENTS FROM THE SECOND
GRADE BY USING INFORMATION TECHNOLOGIES**Krasimira Atanasova Dimitrova¹, Diyana Sasheva Andonova²¹University „Prof. Dr. Asen Zlatarov“, Burgas²Primary School „Mihail Lakatnik“, Burgas

**Авторите изказват благодарност към научен проект № НИХ – 413/2018 г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансиране на настоящата работа.*

Abstract: The article examines the possibility of overcoming the lack of reading and writing skills of second grade students. This is accomplished by using a system of tasks and exercises with the help of information technologies. The presented model is experimental. On the basis of the results of the experimental work, conclusions and new ideas for pedagogical practice will be formulated.

The language competencies are an important part of the key competencies necessary for the growing generation. The formed language competences in primary school age are crucial for further development of the person.

The use of information and internet resources for the creation of a variety of exercises (especially for Bulgarian and literature) is solving many educational issues. It also contributes raising children's interest in reading.

Keywords: language competence, information technology, digital generation, Bulgarian language and literature

Настоящата разработка е насочена към диференциране на проблеми, свързани с формиране на езикова компетентност при малките ученици и по-специално при ограмотвяването на учениците от начална училищна възраст и подобряване ефективността от обучение по писане и четене, чрез включване на мултимедийни ресурси.

В началното училище, основен учебен предмет е българският език и литературата. Обучението по български език и литература в началните класове се изгражда върху основата на няколко общодидактични принципа – научност, съзнателност и активност, системност и последователност, нагледност, достъпност и др.

За да отговори на изискванията на динамично променящия се и сложен живот и на свързаните с това потребности на младата личност, училищното обучение по български език интегрира обучение по език, текст, култура.

Пред педагогическата общност се изправя важен въпрос – как да се провокира желанието у учениците за четене и писане, за да могат да се преодолеят и срещаните проблеми по време на ограмотвяването.

Светът, в който децата растат и се развиват е динамичен и наситен с информация и технологии. Според изследвания само 16% от децата четат електронни книги; 30% използват цифрови технологии за създаване на нещо - музика, изкуство, картини, а 37% от родителите смятат, че децата им използват цифрови устройства за обучение. Тези резултати трябва да бъдат анализирани от педагозите и да служат за разработване на стратегии за обучение на учениците, така че те да станат адекватни на дигиталната възраст, в която живеят [1].

Децата на XXI век, т.н. дигитално или мултимодално поколение, комуникират чрез ангажиране на различни канали. Общуването в интернет заема важна част от техния живот, което дава отражение и върху езиковата им грамотност.

„Глобално общество“, „информационно общество“ – чрез всяко от тези наименования се поставят различни акценти в сложността на съвременния свят, но по същество се идентифицира „необикновена нова цивилизация“ – „цивилизация на знанието“ (П. Дракър). Център в тази цивилизация е образованието. За да се отговори адекватно на изискванията на динамично променящия се живот, в съвременните образователни политики се преплитат традиционни ценности (овладяване на знания) с иновационни идеи.

Грамотността е главна ценност в цивилизацията на знанието. При тълкуване на понятието „грамотност“ се открояват разнообразни гледни точки. Виждане на грамотността като процес за придобиване на основни познавателни умения, до използване на тези умения по начин, който допринася за социално-икономическото развитие, за създаване на възможности за социална информираност. Днес грамотността се интерпретира в тесен смисъл – езикова грамотност, в широк смисъл – комплекс от грамотности. Става дума за придобиване на: езикова грамотност, математическа грамотност, финансова и др.

Ограмотяването на децата е с приоритетно значение за началните класове. Мисията на началния учител е да ограмоти всяко дете по необратим начин, така че то гарантирано да овладее четенето и писането като средство за самоусъвършенстване и развитие и да усети социалния им смисъл въз основа на тяхната комуникативно – речева функция [2, стр. 3–5].

Езикът е оръдие, средство (инструмент) за общуване (комуникация), който има знаков характер и който служи за анализ на човешкия опит по специфичен начин във всяка човешка общност чрез единици (морфемни, думи, изречения), имащи смислово съдържание и знаково изражение.

Езикът съществува във всеки един от носителите му като индивидуална кодова система. През 1966 г. американският лингвист Ноам Чомски пръв описва тази индивидуална система на човека като изучава пораздаването на граматичните структури, въвежда термина трансформационни граматички, според което семантиката и граматиката (морфология и синтаксис) функционират относително независимо. Чомски въвежда два теоретични конструкта: езикова компетентност (language competence); езикова изява (language performance).

Под езикова компетентност се разбират теоретичните знания за системата на даден език. Понякога тя е синоним на филологическата компетентност или филологическата култура. Знанието на индивида за езика, познаването на езиковата система, която включва езиковите единици и правилата за тяхното комбиниране.

Реалната употреба на езика от индивида в процесите на общуване, кодиране и декодиране на съобщения в различни по вид изказвания се дефинира като езикова изява.

Речта е вербално средство за комуникация, което служи за предаването на лингвистичен код (език). Изпълнява функциите на общуването и съобщението. Добре развитата реч е едно от най-важните средства за активната дейност на човека в обществото. Тя е и способ за познание на действителността. Тези същностни характеристики на речта определят голямата ѝ роля в живота на човека, а оттук и в обучението на учениците. В резултат на слушаната реч и използването ѝ в собствената практика, у детето се формира подсъзнателно езиков усет.

Корените на приказното творчество се губят в древността. Приказките – това са неизброимите епизоди на човешкото битие. Съвременната фолклористика не разполага с изчерпателен и точно определение на понятието „приказка“. Според Е. В. Померанцева приказката е един от основните жанрове на устното народно поетическо творчество; епическо, предимно прозаическо художествено произведение с възшебен, авантюрен или битов характер, с ориентация към измислицата. Друга дефиниция определя приказката като „исторически създадена се, относително устойчива съдържателна художествена форма и като цяло, и в отделните си части, изпълняваща сложни функции – познавателни, идейно-възпитателни и естетически“ [3, стр. 4–6].

Държавни образователни стандарти по български език за втори клас

Учебният предмет български език и литература в началния етап на основната образователна степен има комплексен характер, който се изразява в единство на езикови, литературни, комуникативно-речеви и социокултурни компетентности. Езиковото и литературното обучение във втори клас допринасят за постигане на съвременните ключови компетентности в съответствие с възрастовите психофизиологически особености на учениците¹.

Учебното съдържание по български език и литература е представено тематично. Към всяка тема са посочени очаквани резултати от обучението и свързаните с тях основни понятия. Формулировките на темите са по-обобщени и предоставят различни възможности за декомпозиране на учебното съдържание.

Началната училищна възраст е период за активно развитие на детското мислене. Учениците трябва да бъдат поставяни в ситуации, предизвикващи интереса им да анализират и синтезират, да извършват обобщения, да прилагат знанията си в различни условия. Това е възможно ако действително се използват нагледни средства и дидактически материали в обучението, тъй като мисленето на децата от началните класове от нагледно-образно преминава постепенно в абстрактно. В този преход основната цел на учителя е чрез разнообразни форми и средства на обучение учениците да бъдат подпомогнати при преминаването към нагледно-образно, а по-късно словесно мислене.

Изборът на методи по български език зависи от няколко особености:

- възрастовите особености на децата;
- от целите и задачите на обучението;
- от конкретната тема;
- дали това понятие е формирано на по-предходен етап или се формира за първи път².

Особености при реализиране на езиковите и социокултурните компетентности на учениците от 2 клас Учебният предмет български език и литература (четене) се характеризира с редица особености. Водещ е неговият комплексен характер. Той интегрира езиковото и литературното обучение на малките ученици. Реализират се в следните четири раздела:

- обучение в начална грамотност;
- обучение по четене;
- езиково обучение;
- развитие на устната и писмената рече.

В родноезиковото обучение особено методическо значение например има използването на натрупания личен езиков опит на детето. До постъпването в училище, по пътя на подражанието, непреднамерено, детето усвоява в определена степен родния си език, т.е. налице е начална „езикова компетентност“, която трябва да се познава. В своята спонтанна реч, несъзнателно, практически, детето вече използва езиковите закони. „Детската рече“ – пише В. А. Виноградов – при цялата си спонтанност и привиден безпорядък, в действителност е организирана система“ [2, стр. 14–50].

Социокултурната компетентност, твърди Ст. Симеонова, е комплекс от личностни характеристики,, знания и умения, които в своята съвкупност подпомагат изразяването на собствена позиция като комуникативен акт. Социокултурната компетентност се отнася до индивидуалната употреба на езика в социалната среда. Социокултурната компетентност включва и съдържателни аспекти на общуването [4, стр. 47–48].

Особености при възприемане на частите на речта

Учебното съдържание по български език за 1-4 клас е съобразено с регламентиранияте от учебната програма по български език и литература за даден клас нови понятия и елементи от различните дялове на език (фонетика, морфология, синтаксис, лексикология и лексикография). Изучаването на елементите на различните дялове на езика се осъществява в очакваните резултати от учебната програма по БЕЛ за даден клас [5, стр. 69–76].

Всички думи, от речниковия състав на езика, се разпределят в групи. Различават се три вида граматични класификации: семантично-граматична, морфологична и синтактична.

Основна класификация е семантично-граматичната. Тя обединява думите от речника на езика в групи според общото в значението и общността на граматическите им свойства. Тези групи са известни като части на речта. Учениците започват да ги изучават във втори клас. В първи клас те се запознават с тях, но под формата на дума предмет, дума признак и дума действие.

Особености на учениците при усвояване на звуковете

Основният метод за огромяване в начален етап е звуково-аналитико-синтетичен метод, който е създаден от Ушински. Руският педагог реализира своя метод като „писане – четене“. Към прочит на думата се минава след предварителен пълен звуков анализ и след писането ѝ. Предимството на този метод е отстраняването на механичността в обучението по начално четене и писане. Постига се единство на анализа и синтеза в процеса на огромяването. Основа на огромяването е звукът.

Особености на учениците при за усвояване на видовете изречения по цел на изказване

Изречението е основна граматично оформена единица на свързана реч, което се отличава със смислово и интонационно единство, с комуникативна значимост. Работата по изречение е пряко свързана с обучението по граматика. При учениците от начален етап се работи върху интонационна правилност при

изговаряне на изречения. Видовете упражнения за работа върху изречението могат да се разделят на две големи групи. Според характера на умствената дейност и според степента на самостоятелност на извършената дейност. Към първа група спадат аналитичните и синтетичните упражнения. При учениците от втори клас се използват и двата вида упражнения. При аналитичните упражнения се разглежда отделното изречение. Синтетичните упражнения са насочени към изграждане и развиване на умения за построяване на граматически правилни изречения със смислова и интонационна завършеност. При тях се изисква работа по аналогия:

- съставяне на изречения по образец;
- самостоятелно съставяне на изречения по ситуация, картина, тема.

Особености на учениците от 2 клас за усвояване на литературните жанрове (приказка), формиране на читателска и езикова култура

Формирането на литературни компетентности, на читателска култура, на читателски интереси и потребности за четене в начална училищна възраст е обусловено от очакваните резултати от обучението по БЕЛ, от целите на обучението и от дейностите на учениците, регламентирани от учебната програма по български език и литература за всеки клас. Основният подход за усвояването на литературните жанрове във втори клас е подборното четене. Чрез него учениците отговарят чрез прочитане на фрагмент от произведението, в който се съдържа отговор. В отговора на учениците се съдържат разсъждения, обобщения и изводи. Чрез подборното четене на отделните епизоди в тяхната хронологическа последователност в хода на беседата се проследява случката, развитието на действието в повествователен текст на разказ, приказка и др. Това съдейства за формиране на тази компетентност у учениците.

Приказката се характеризира с динамична смяна на събитията, с ярка сюжетна фабула, която заинтригува малките читатели. Четенето с разбиране е основният проблем у учениците от втори клас при усвояване на художествен текст-приказка [8].

Състояние на проблема в практиката

През последното десетилетие значението на грамотността по четене и писане е многократно признана и е основна тема на европейското сътрудничество в сферата на образованието. Подобряване на грамотността по четене е една от европейските цели през 2002 г. в рамките на Работната програма „Образование и обучение 2010“. През май 2003 г. Съветът на министрите определя за своя цел намаляване на процента на имащите проблеми с четенето ученици на 15-годишна възраст с поне 20% до 2010 г. Тази цел не бе постигната: нивата на грамотността по четене и писане не показаха значително подобрене през последното десетилетие.

По отношение на целите на настоящото десетилетие – през май 2009 г. Съветът при нова Стратегическа рамка за европейско сътрудничество „Образование и обучение 2020“. В нея са включени нови цели в областта на четенето, математиката и точните науки, съгласно които делът на учениците с трудности следва да се намали под 15% до 2020 г.

Към настоящия момент нивата на четивна грамотност в отделните държави се оценява от две мащабни международни изследвания: PIRLS и PISA.

Писменото слово присъства навсякъде и съответно четенето е основно умение, което ще увеличава своето значение във всички сфери на живота. Осмислянето на прочетеното може да се подобри чрез преподаване на специфични стратегии за извличане и създаване на смисъл от писмените текстове.

Хората, на които липсват адекватни умения за четене и писане, ограничават своите шансове в съвременното общество. Формирането на компетентност за четене и писане е основно социално и икономическо изискване на обществото от 21-и век.

Новите информационни технологии и техните интерактивни характеристики пораждаат у децата доверие и желание за общуване с тях и дават възможност на познанието и света да навлизат в техния живот. Абстрактните научни знания могат да се възприемат по-лесно от малките ученици, когато са подкрепени от конкретни примери, обосновани с конкретни факти и онагледени с конкретни образи. Ето защо мултимедийните презентации с изключителен ефект съдействат за нагледно образното мислене на малките ученици. Оживяването на трудните приказни сюжети спомага за силната връзка между усвояването на научните знания под формата на определения и правила и реалната практика от детското ежедневие. Визуализацията и игровите похвати в презентациите, както и компютърните игри, съобразени с възрастовите особености на малките ученици, дават възможност използването на най-малко усилия при усвояване на граматичния материал по български език и усвояването на новите литературни творби по четене. Така уроците стават интересни и забавни за учениците, а желанието за творческо търсене нараства.

Но гледането на филми и презентации по никакъв начин не може да замести четенето на книги и възприемането на литературен текст. Именно тази дейност води до успешно развитие на комуникационно-речевите умения на подрастващите.

Модел „Чета, пиша и разказвам – 2 клас“

Цел на модела е да се създадат учебни ресурси за преодоляване дефицитите при четенето и писането във втори клас – система от интерактивни упражнения, самостоятелни и групови задачи, с помощта на съвременни информационни и интернет технологии. В рамките на модела са включени упражнения за работа с интерактивна дъска, задачи за работа в екип, електронни тестове и самостоятелни работи. Очаква се да се повишат читателските и правописни умения на учениците. Използването на компютрите и компютърните технологии в учебния процес, влияе на голяма част от сетивата и това води до по-голямо желание и готовност у учениците за работа и учене, както и до емоционално насищане на познавателния процес и повишаване на неговата ефективност. Психологическата теория, проверена и доказана в практиката, твърди, че повишаването на емоционалната активност на децата винаги води до повишаване на умствената им активност.

Ръководейки се от тази постановка и в съответствие с констатираните пропуски и слабости при правописните умения на учениците, ние създадохме експериментален модел за обучение на ученици от втори клас. Моделът преследва постигане на три взаимосвързани цели, очертаващи общата рамка на учебния процес във втори клас:

- Осигуряване на дейно участие на ученика в процеса на взаимодействие, а „не само внимание върху съдържателно-предметната подготовка“ [7].
- Уроците да са съобразени с принципите и характеристиките на педагогическо взаимодействие в началното училище, с отчитане на възрастовите и психологическите особености на малките ученици – активни участници в това взаимодействие.
- Осигуряване мобилността на учениците при прехода от едни към други ситуационни форми, развиващи саморегулацията и социалните им умения за учене в училище и извън него, които се основават на активна самостоятелна работа.

Основни организационни форми за работа по български език, в нашия модел, са уроците и извънучилищната самостоятелна подготовка. За втори клас са предвидени 7 часа със задължителна подготовка – 2 часа развитие на речта, 3 часа литература, 2 часа граматика.

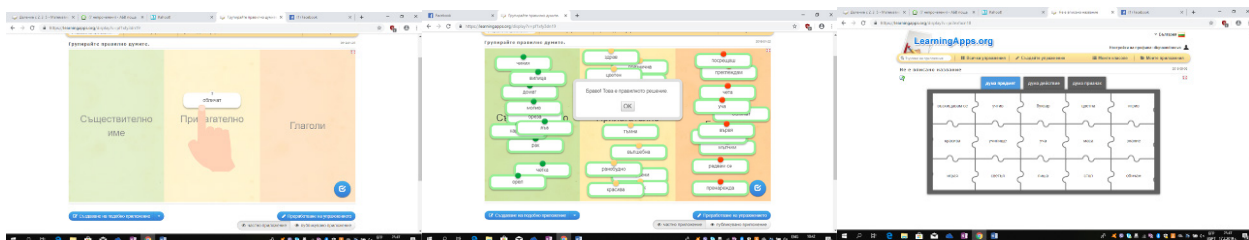
Редица психолого-педагогически изследвания доказват, че ефективно умствено и речево развитие може да се постигне само в резултат на усвояване от учениците на система от знания.

Образователни цели на модела: разпознаване на текст, изречение, дума, разпознаване на въпросителни и съобщителни изречения, определяне на звуковия и сричковия състав на думите, съставяне на изречения, допълване на подходящи за смисъла на изречението думи, развиване на умения за самоконтрол и самооценка, устно преразказване на приказка по опора, употреба и правопис на частите на речта – съществително име, прилагателно име и глагол.

Моделът включва следните теми, съобразени с програмното учебно съдържание по български език и литература:

- Звуковете в нашата реч и техните букви. Гласни и съгласни звукове.
- Съгласните звукове и техните букви. Звучни и беззвучни съгласни.
- Как е устроен българският език; Дума, изречение, текст.
- Как да преразказвам. Преразказвам народна приказка.
- Правопис и правоговор на думите без ударение.
- Правопис на звучните съгласни в края на думата.
- Правопис на звучните съгласни пред беззвучен съгласен звук в думата.
- Как се образува изречението. Словосъчетание и изречение.
- Съобщително изречение.
- Въпросително изречение.
- Дума, изречение, текст.
- Думите като части на речта. Какво назоваваме с тях.
- Съществителното име като част на речта – число, род, вид, правопис.
- Прилагателното име като част на речта – род, число, съгласуване със съществителното име.
- Глаголът като част на речта – число, правопис и правоговор.

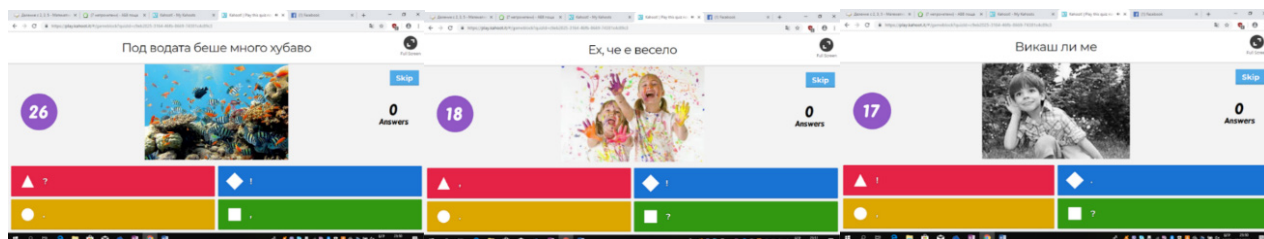
За постигане целта на изследването са разработени ресурси за интерактивна дъска, чрез програма Kahoot, LearningApps.org (фиг. 1, 2), BOOK Creator (фиг. 3).

Фигура 1. Интерактивни упражнения с Kahoot и LearningApps

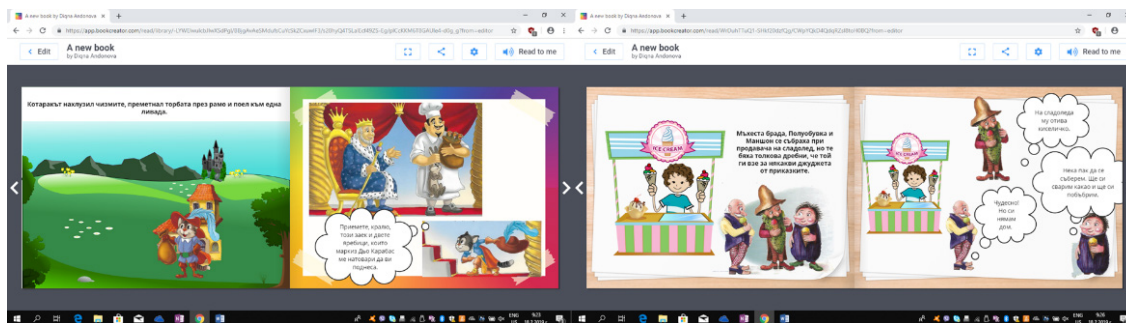
За реализиране на модела се създаде система от задачи и упражнения в следните направления:

- Уроци с интерактивна дъска;
- Задачи за работа в екип;
- Тестове и самостоятелни работи;
- Мултимедийни презентации.

Фигура 2. Електронни тестове

BOOK Creator е програма, чрез която децата създадоха електронни книжки. В началото им създадохме пример, по който децата се ръководеха. Децата бяха разделени на четири екипа, като всеки екип имаше да въведе думите на героите от приказките. Учениците сами си разпределиха всеки от екипа кои думи трябва да напише.

Фигура 3. Електронни книжки с BOOK Creator

Учителят може да създаде книги, като постави само илюстрациите, а след това децата да въведат думите на героите. Учителят прави библиотека на класа, която споделя на учениците, за да работят върху създадените книги. Всеки ученик има възможност да работи върху отделна страница. Учениците имат възможност и сами да си направят книга, като всеки ученик прави по една страница, а след това всички страници се обединяват в една книга. Когато се създадат книгите учениците могат да ги споделят на съученици от друг клас, чрез QR код, като те ще имат възможност само да ги четат, без да ги променят. QR кодът може да се променя, когато пожелаят да нямат достъп до библиотеката.

Работата по създаването на електронните книжки е изключително приятна и желана от учениците (фиг. 4), а в същото време реализира голяма част от образователните задачи за втори клас.

Фигура 4. Моменти от експерименталната работа

В резултат на проведената експериментална работа може да се направи извод, че използването на разнообразни информационни и интернет технологии в обучението е един от успешно прилаганите интерактивни методи на организация за активна и творческа работа на учениците.

Използването на интерактивни ресурси води до стимулиране на учениците да продължат дейността и да четат повече книги. Стараят се да запомнят прочетеното, да възпроизведат съдържанието по интересен и атрактивен начин. Това доведе до развитие на речниковия им запас, правоговор и правопис, както и развитие на въображението и творческия им потенциал.

References:

1. Parijkova, L. BULGARIAN PARENTS' VIEWPOINTS ON DIGITAL DEVICES IN CHILD OF TODAY LIFE. RESEARCH OF CHILDREN'S HABITS OF DIGITAL TECHNOLOGY USAGE, 11th International Conference on Education and New Learning Technologies; 1st-3rd July, 2019; Palma, Mallorca, SPAIN. EDULEARN19 Proceedings, pp. 5450-5457. 2019
2. Zdravkova, St. Obuchenie v nachalna gramotnost. Metodichesko rakovodstvo. Makros 2001. Plovdiv. 1998
3. Terzieva, M., Kapinova, El., Prikazkite na razlichni etnosi i narod, Varna, 2016
4. Petrov, P., Didaktika, Sofia, 1994
5. Ivanova, N., Formirane na kompetentnosti v obuchenieto po balgarski ezik i literatura v I – IV klas, Sofia, 2018
6. Andreev, M., Didaktika, Sofia, 1987

(Endnotes)

1. Учебна програма по БЕЛ за 2. клас от учебна 2017/2018 г. <https://www.mon.bg/bg/1997>
2. <http://pedagogika.dokumentite.com/art/didakticheski-principi-i-metodi-na-obuchenieto-po-bylgarski-ezik/85429>